

**TA'LIM JARAYONIDA O'QITISHNING INTEGRATIV
TEXNOLOGIYALARINI ISHLAB CHIQUISH VA AMALIYOTIDA
QO'LLASH**

Yakitjan Buvabayevna Kadirova

Nizomiy nomidagi TDPU, v.b.dotsent, p.f.f.d (PhD)

Annotatsiya: O'quvchilarda o'quv jarayonining kasbiy qiziqishlarni hisobga olgan holda tashkil etilishi o'quvchilarning kasbiy faoliyatlarini muayyan maqsadga yo'naltirish bilan bevosita bog'laydi.

Kalit so'zlar: o'quvchi, o'quv, kasbiy, faoliyat, maqsad, ta'lim, texnologik, o'qituvchi, kompetensiya, ijtimoiy.

Kirish

Ma'lumki, hozirgi kunda ta'lim jarayonining o'zi uning maqsadini, mazmunini, va texnologik jarayonlar hamda o'qituvchi va o'quvchi faoliyatini uyg'unlashtiradi. Bunday uyg'unlashish ayniqsa, o'quvchilarda tayanch kompetensiyalarni shakllantirishda ularning integrativ xarakterdagi ijtimoiy kompetentliliklarini egallashlari uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Ta'lim jarayonining har bir komponenti integratsiyalashgan tizimning tarkibiy qismi sifatida namoyon bo'ladi. Masalan, ta'lim maqsadida kompetensiyalar, bilimlar, ko'nikmalar, o'quv jarayonining vazifalari va o'quvchilar shaxsiyatini rivojlantirish mujassamlashadi. Ta'lim mazmunida esa o'quv elementlari va o'quvchilar faoliyatining tarkibiy qismlari integratsiyalashgan holda o'z ifodasini topadi. Ta'lim jarayonining texnologiyalari tarkibiga esa turli usullar, metodlar, vositalar va o'qitish shakllari kiradi. Shu o'rinda kompetensiya nima ekanligiga e'tibor qaratsak. Kompetensiya (lotincha *competere*-mos kelish)- ko'zlangan natijalarga erishish uchun bilim, ko'nikma va malakalarni qo'llay olish qobiliyatini namoyish eta bilishni bildiradi. Ta'limiy kompetensiyalar ikki guruhdan iborat: yani tayanch(umumiy) va mahsus (fanlarga oid) kompetensiyalar.[1] Tayanch

(umumiy) kompetensiya tarkibga kommunikativlik kompetensiya, axborotlar bilan ishlash kompetensiya, shaxs sifatida o‘z-o‘zini rivojlantirish kompetensiya, ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiya, umummadaniy kompetensiyalarni keltirib o‘tish joiz.

Asosiy qism

Demak shundan ko‘rinib turibdiki, muayyan o‘quv predmetining mazmuni va metodlarini loyihalashda turli sohaga oid bilimlar integratsiyasi zarur. Integratsiya atamasi lotincha *integratio* so‘zidan olingan bo‘lib qo‘shilish, birlashish ma’nolarini bildiradi. Bilimlarni integratsiyalash esa har xil manbalarda mavjud bo‘lgan ma’lumotlarni ma’lum bir maqsad asosida birlashtirib ulardan foydalanishni nazarda tutadi.[2,-B. 5477-5489.]

Chunki, o‘quvchilarda tayanch kompetensiyalarni shakllantirishda ijtimoiy, iqtisodiy, madaniyat, ma’naviyat, axborot texnologiyalari, fan va texnika yutuqlari, shaxs faoliyatini rivojlantirish va boshqarishga oid pedagogik-psixologik bilimlardan foydalanish talab qilinadi., Ayniqsa bu bilimlar shaxsni shaxs sifatida shakllanishida asosiy rol o‘ynaydi. [3,-B. 417-421.]

Zero, ta’lim jarayonida o‘qitishning yangi integrativ texnologiyalarini ishlab chiqish va ta’lim jarayoni amaliyotida qo‘llash o‘quvchilarda tayanch kompetensiyalarni shakllantirish imkoniyatlarini kengaytiradi. Bu ayniqsa, texnologiya ta’limi jarayonida yaqqol namoyon bo‘ladi. Chunki, o‘quvchilar darslar vaqtidagi texnologik jarayonlarda shakllantirilgan tayanch kompetensiyalar ularning istiqboldagi mehnat faoliyatiga va mikrosotsium hayotiga tayyorlik darajalarini belgilab beradi, va shu bilan birga integrativ texnologiyalarni ishlab chiqish va tadbqiq etish pedagogik jarayonning alohida o‘ziga xos jihatlarini ko‘rish va tasavvur qilish imkonini ham beradi. Agar integrativ texnologiya sifatida modulli o‘qitish texnologiyalarini qo‘llaydigan bo‘lsak, o‘quv predmetining mazmuni - mohiyati, va uning tarkibiy tuzilishini o‘zgartirish imkoniyati vujudga keladi. O‘quvchilarni o‘qitish vositalari, usullari va metodlari ushbu texnologiya doirasida modul bilan to‘g‘ridan-to‘g‘ri bog‘lanadi. Hozirgi kundagi innovatsion xarakterdagi axbarot

kommunikatsion kompyuter texnologiyalari esa o'qitishning yangi vositalari va metodlarini qo'llashni taqozo etadi. Ayniqsa o'quvchilarni o'qitish maqsadlari va mazmuni o'quv fanini o'qitish jarayoni loyihalashtirilganda, uning barcha tarkibiy qismlarini ko'rib chiqish taqozo etadi.

O'qitishning zamonaviy texnologiyalari sirasiga quyidagilar kiradi: kompyuter axborot texnologiyalari, masofadan o'qitish, modulli o'qitish, o'yin texnologiyalari, loyiha texnologiyasi, hozirgi kundagi ta'lim jarayonini tashkillashtirishning eng samarali texnologiyalar bo'lib hisoblanadi.

Hozirgi kunda integrativ o'qitish texnologiyalari turli texnologiyalarning ko'plab belgilarini o'zida mujassamlashtiradi. Bunday texnologiyalar quyidagi xususiyatlarga ega bo'ladi:

Integrativlik- bu o'rinda o'quv jarayoni va uning tarkibiy qismlari integrativ xarakter kasb etadi.

Modullilik- bu texnologiyaning barcha elementlari integrativ xarakter kasb etadi.

Muammolilik-muammoli o'qitish metodlarini qo'llash asosida muammoli topshiriqlar va savollar vujudga keltiriladi va ular yordamida esa muammoli vaziyatlar yaratiladi. O'quvchilarning savol va topshiriqlarni yechimini izlashga keng imkoniyatlarni ochishga yo'naltirilgan izlanishlarni undash orqali amalga oshiriladi.

Ma'lumki, shaxsga yo'naltirilgan yondashuv asosida tashkil etiladigan o'quv jarayoni albatta o'quvchilarning ehtiyojlari, qiziqishlari va layoqatlarini hisobga olish orqali mikrosotsium talablari doirasida loyihalashtiriladi. Ushbu jarayonda integrativ yondashuv asosida o'quvchilarda tayanch kompetensiyalarni shakllantirishga alohida e'tibor qaratiladi. Demak taqdim etilgan bilim, ko'nikma, malakalar o'quvchilarning o'ziga xos xususiyatlari, betakror jihatlari, layoqatlari, kasbiy yo'nalishlarini ham hisobga olishlarini nazarda tutadi.

O'quvchilarda o'quv jarayonining kasbiy qiziqishlarni hisobga olgan holda tashkil etilishi o'quvchilarning kasbiy faoliyatlarini muayyan maqsadga yo'naltirish bilan bevosita bog'laydi. Chunki bu jarayonda o'quvchilarning faolliklari va

mustaqil fikirlash qobiliyatlari rivojlantiriladi. O'quvchilar o'quv faoliyatining faol sub'ekti sifatida namoyon bo'lib, ushbu jarayonda o'quvchilarning bilimlarni egallash usullarini o'zlashtirishga alohida e'tibor qaratiladi.

Integrativ yondashuvga asoslangan o'quv jarayonining tizimlilik xarakteri o'quv jarayonining tizimli xarkterga egaligi bilan ham bevosita bog'liq hisoblanadi.

Hechkinga sir emaski, ta'lim jarayoni o'zi mazmunida gumanitar, ijtimoiy-iqtisodiy, tabiiy-ilmiy, umumkasbiy bilimlarning integratsiyalashtirilgan holatda amalga oshiriladi. Har bir o'quv fanining mazmuni esa muayyan bir axborotlarni o'zida mujassamlashtirgan murakkab tizim sifatida namoyon bo'ladi. Ushbu jarayonda o'quv faoliyatining individual hamda guruhli shakllari uyg'unlashadi. Bu esa o'z navbatida o'rganilayotgan o'quv predmeti mazmunidan kelib chiqqan holda ayniqsa o'quv jarayonida topshiriqlari va muammolarni yechishga yo'naltiriladi. Natijada o'quvchilar axborotning turli manbalari bilan ishlash imkoniyatiga ham ega bo'ladilar.

Demak o'quv jarayonida hozirgi kunda integrativ xarakterdagi pedagogik texnologiyalarga quyidagi talablar qo'yiladi:

1. o'quvchilar o'zlashtira oladigan yaxlit loyihalarga ta'lim mazmunining transformatsiyalashuvini ta'minlash;
2. loyihalashtirilayotgan faoliyatni jarayon sifatida tasavvur qilish;
3. muayyan ta'lim sohasiga xos bo'lgan topshiriqlar va ularni bajarish usullarini taqdim etish;
4. o'quv jarayoni sub'ektlarining birgalikdagi harakatlarini aniqlash, uni loyihalashda sub'ektlarning funksiyalari, rollari, o'zaro aloqalarini muayyan izchillikda ifodalash;
5. Modullilik. Ushbu texnologiyaning barcha elementlari integrativ xarakter kasb etadi.

Hozirgi kunda ayniqsa, integrativ xarakterdagi texnologiyalar va kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan o'quv jarayoni muayyan prinsiplarga tayangan holda tashkil etiladi. Integrativ yondashuvga asoslangan ta'lim jarayoni va

qo'llaniladigan texnologiyalar umumiy qonuniyatlarga asoslanadi, bu qonuniyatlar ayni bir vaqtning o'zida xususiy qonuniyatlar sifatida xam e'tirof etiladi.

Ma'lumki, hozirgi kunda pedagogika fanida didaktik prinsiplar tizimi ishlab chiqilgan. Ular: ta'lim-tarbiya birligi; o'quv jarayonining ilmiyligi; nazariyaning amaliyot bilan bog'liqligi; o'quvchilarning ongliligi va faolligi; o'quv jarayonining ko'rgazmaliligi; bilimlarning mustahkamligi kabilar. O'qitishning integrativ texnologiyalari ham ushbu prinsiplarga tayanilgan holda loyihalashtiriladi va qo'llaniladi. Shu bilan bir qatorda o'qitishning integrativ texnologiyalari o'zining xususiy prinsiplariga ham ega. Ular o'zida turli konsepsiyalar, yondashuvlar, metodlarni mujassamlashtiradi. Shu tariqa integrativ xarakterdagi texnologiyalar quyidagi prinsiplarga tayanadi: modullilik, individuallashtirish, moslashuvchanlik, hamkorlik, teskari aloqaning amalga oshirilishi kabilardir.

Ushbu prinsiplarga asoslangan texnologiyalar o'quvchilarda tayanch kompetensiyalarni shakllantirish asosida ijtimoiy kompetentlilikni tarkib toptirishning qulay usullarini tadbqiq etish imkonini ham beradi. Modullilik prinsipi bu o'quv jarayonida modullarni asosiy vosita sifatida baholab, tayanch kompetensiyalarni shakllantirishda undan foydalanish uchun qulay imkoniyat yaratadi. Shunga ko'ra o'quv jarayonida muayyan maqsadga xizmat qiladigan o'quv modullarini tadbqiq etish nazarda tutiladi. Modul tushunchasi doirasida o'quv predmetining mustaqil tarkibiy tuzilishi tushuniladi. Har bir modul o'z tarkibiga muayyan elementlarni birlashtiradi: didaktik maqsad, o'quvchilar uchun zarur bo'lgan harakatlar, xususiy o'quv materiallari, bilim, ko'nikma, malaka va kompetensiyalarni o'zlashtirish jarayoni, o'quv moduli mazmunini o'zlashtirish usullari haqidagi ma'lumotlar va o'quvchilarning o'quv faoliyati natijalarini mustaqil nazorat qilish va tashxislash.

Ta'lim mazmunini modullarga ajratish uning mantiqiy jihatdan yakunlangan tarkibiy qismlarini o'zaro farqlashdan boshlanadi. Har bir modulni o'zlashtirish jarayonida muayyan vositalar va metodlarni qo'llash talab qilinadi. Bu esa turli turdagi mashg'ulotlarni tashkil etish, ularda qo'llaniladigan vositalar va metodlarni

tizimlashtirish, o'quvchilarning o'quv faoliyatlari natijalarini mustaqil nazorat qilishlari uchun qulay sharoit yaratish hamda tayanch kompetensiyalarning shakllanganlik darajalarini aniqlash imkonini ham beradi. O'quv jarayonini individuallashtirish esa o'quvchilarning shaxsiy individual rivojlanishlari, tayanch kompetensiyalarining shakllanganligi, ijtimoiy bilimdonliklari, shaxsiy sifatlarini tarkib toptirish bilan aloqador bo'lib, o'quvchilarga individual maromda ta'lim berish, o'quv jarayonining mazmuni, shakl, metod vositalarini tanlash, ta'lim oluvchida tayanch kompetensiyalar yordamida ijtimoiy kompetentlikni shakllantirish, ta'limning hayot bilan bog'lashga erishish nuqtai nazaridan muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa

Muayyan o'quv vositalari va metodlarini tanlash o'rganilayotgan o'quv fanining mazmuni va o'ziga xos xususiyatlari bilan bog'liq holda amalga oshiriladi. O'quv jarayonining moddiy-texnik, metodik, axborot ta'minoti, o'quvchilarning ta'lim va aqliy rivojlanish darajalari, o'qituvchilarning kasbiy mahorati kabi omillarga bevosita bog'liq. O'quv jarayoni mazmunini individuallashtirish uchun birinchi navbatda o'quvchilarda hosil bo'lgan bilimlar va shakllangan kompetensiyalarni boshlang'ich darajalarini diagnostika qilish asosida o'quvchilarning shaxsiy-ta'limiy traektoriyalarini belgilash, ularda integrativ xarakterdagi ijtimoiy kompetentlikni shakllantirish uchun zarur bo'lgan o'quv materiallari, ta'limiy topshiriqlar tizimini belgilab berishdan iborat.

Demak, moslashuvchanlik prinsipi o'quv dasturlarida ta'lim mazmunining o'quvchilar tomonidan oson o'zlashtirilishini ta'minlashi, taqdim etilgan bilimlarning kompetensiyalarga aylanishi uchun qulay sharoit yaratishi lozim. Shuningdek, o'quvchilarning individual imkoniyatlaridan kelib chiqqan holda o'quv materiallarini taqdim etishga alohida e'tibor qaratish talab qilinadi. Ushbu prinsip o'quvchilarda ijtimoiy kompetentlikning shakllanishiga ko'maklashib, ularning jadal o'zgarayotgan jamiyat hayotiga osongina moslashishlariga, turmush-tarzida duch keladigan

muammolarni oson hal qila olishlariga, o'z Vataniga sadoqatli insonlar bo'lib shakillanishlariga, umuminsoniy va milliy qadriyatlarniga e'tiqodli shaxslar sifatida kamol topishlariga va shaxs sifatida milliy o'zligini anglashga ko'maklashadi.

Adabiyotlar:

1. <https://idum.uz/uz/archives/8179>. Фанлардан ўқитувчилар билиши лозим бўлган компетенциялар бўйича йўриқнома.
2. Buvabaevna K. Y. Issues of Civil Literacy Development in the Education System //Annals of the Romanian Society for Cell Biology. – 2021. – С. 5477-5489.
3. Y Kadirova, K Kadirova SOCIAL ACTIVITY OF PEDAGOGUE IN SOCIO-POLITICAL LIFE OF SOCIETY//Science and innovation. – 2023. – Т. 2. – №. B3. – Pp. 417-421
4. Kadirova K. PRESERVATION OF LANGUAGE, HISTORY AND NATIONAL IDENTITY IN THE AGE OF GLOBALISM // Science and innovation. – 2022. – Т. 1 (B7), 1363-1367 8.
5. Кадирова Х. Б. ОСОБЕННОСТИ СОЦИАЛЬНЫХ ИНСТИТУТОВ //Молодежь в науке и культуре XXI в.: материалы междунар. науч.-. – 2016. – С. 59.
6. Кадирова Х. Б. Нравственное воспитание //ФЭН-наука. – 2015. – №. 5. – С. 41-42.
7. Кадирова Х.Б.ОСОБЕННОСТИ НАЦИОНАЛЬНЫХ СЕМЕЙ//ФЭН-наука. 2015. № 10 (49). С. 11-12
8. BUVABAEVNA K. Y. LEGAL BASIS OF FORMATION OF CIVIC CULTURE IN STUDENTS KADIROVA YAKITJAN BUVABAEVNA: LEGAL BASIS OF FORMATION OF CIVIC CULTURE IN STUDENTS KADIROVA YAKITJAN BUVABAEVNA //Journal of Information Computational Science. – 2021. – №. 1 Pp.35-42
9. Kadirova Y. LOVING THE COUNTRY IS FAITHFUL //Science and innovation. – 2022. – Т. 1. – №. B4. – С. 420-423.

10. Y Kadirova, S Komilova. THE INFLUENCE OF SOCIAL NETWORKS ON HUMAN CONSCIOUSNESS// Science and Innovation.2022 – T. 1. – №. B8.- Pp.1360-1363

11. Ya Kadirova, Sh Komilova. THE ROLE OF THE PROBLEMS OF THE MEDIA FIELD IN GLOBALIZATION PERIOD//Science and innovation. – 2023. – T. 2. – №. B1. – 445-449